

Ба Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-024-и
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17)

Тақризи

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Садиров Шарафҷон Аҳтамович дар мавзӯи «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи таърихӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.09 – Таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ

Рисолаи илмӣ Садиров Ш.А. ба таҳлили китоби «Таърихи Систон», ки яке аз манбаъҳои муҳим доир ба таърихи тоҷикони Систон мебошад, бахшида шудааст. «Таърихи Систон» таърихномаест, ки дар бораи таърихи сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии тоҷикони ин сарзамин ахбори муҳим дорад.

Муаллифи рисолаи илмӣ муҳимияти таҳқиқоти худро дар чанд нукта нишон додааст. Гузаштаи Систон ҳамчун бахше аз таърихи умумии мардумони эронинавод нигошта шудааст. Замони шикасти давлати Сосониён, истилои арабҳо, ҳукумати Сомониён дар Хуросону Систон, даврони ҳукумати сулолаҳои туркнавод ва истилои муғул дар ин асар дар вобастагӣ бо таърихи минтақаҳои дигар тасвир шудааст, ки барои омӯзиши саҳифаҳои норавшани таърихи тоҷикон аҳамияти муҳим дорад.

Дар «Таърихи Систон» оид ба забони форсии тоҷикӣ ҳамчун забони шеър ва забони маъмули даргоҳ гаштани он маълумот омадааст. Баъзе ҳодисаю воқеаҳои ки дар китоб омадаанд, дар манбаъҳои дигар дида намешаванд. Аз ҷумла, «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи беназир дар бораи вазъи иҷтимоӣ, хусусан, ҷунбишҳои мардумӣ, ҷамъоварии молиёту хироч ва дигар аъмоли намояндагони ҳукуमत мебошад, ки дар осори дигар мавҷуд намебошад. Муҳимияти мавзӯи

рисолаи диссертатсионӣ дар он ифода меёбад, ки ин аввалан ин нахустин тадқиқоти муфасссал дар мавзуи интихобгардида мебошад.

Дар қисмати дараҷаи таҳқиқи мавзӯи муаллиф Садиров Ш. тадқиқоти олимони давраҳои мухталифро ба чор гурӯҳ тақсим намуда, андешаҳои онҳоро нишон додааст.

Навгонии тадқиқот вобаста ба ҳар як параграфи диссертатсия бо мақсади муайян намудани комёбӣ ва мувафаққияти илмӣ пешниҳод гардидааст ва бо алоқамандӣ дар андешаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда дарҷ мешавад, ки мазмуни кори илмиро қавитар менамояд. Навоварӣ дар он ифода меёбад, ки «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи таърихӣ таҳқиқу баррасӣ гардида, ҷойгоҳи он ҳамчун манбаи муҳимми таърихӣ ва фарҳангӣ арзёбӣ гаштааст, сарчашмаҳои аслии «Таърихи Систон» муайян карда шуданд, ҷуғрофияи таърихии сарзамини Систон бар пояи ахбори сарчашмаҳои асримиёнагӣ ва дар қиёс бо ахбори «Таърихи Систон» муайян карда шуд, сиёсати давлатҳои тоҷикии Тоҳириён, Сафғориён ва Сомониён, Аббосиён, Ғазнавиён ва Салҷуқиён дар асоси маълумоти «Таърихи Систон» мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда рушди баъзе шаҳру музофоти муҳимми сиёсӣ ва даст ёфтани онҳо ҳамчун марказҳои фарҳангӣ ва тамаддунӣ, шиддат гирифтани тамоюлҳои марказгурезӣ дар баъзе минтақаҳо, тарғиб гаштани муаллифон аз ҷониби баъзе ҳокимони шаҳру вилоятҳо ва, инчунин, ба вучуд омадани эҳсоси шаҳр-ватанӣ ва ифтихорҳои бумӣ дар миёни мардуми шаҳрҳо аз муҳимтарин омилҳои падида омадани таърихнигории маҳаллӣ дар миёни тоҷикон, баёни сарнавишти яке аз вилоятҳои куҳану муҳимми сарзамини Эрони қадим ва асримиёнагӣ – Систон ва мардуми он, ҷуғрофияи таърихии Систон ва баъзе минтақаҳои ҳамҷавори он, «Таърихи Систон» сарчашмаи хеле арзишманд роҷеъ ба забти сарзамини Систон аз тарафи истилогарони араб, сиёсати Тоҳириён дар Систон ва вазъи ин минтақа дар марҳилаи

бедории тамоми сарзаминҳои Хуросону Мовароуннаҳр, муборизаи озодихонаи аҳолии Систон бо роҳбарии Яъқуби Лайс, Систон дар меҳвари сиёсатгузориҳои Сомониён, сарчашмаи нодир роҷеъ ба вазъи иҷтимоии мардуми эронинажод мебошанд.

Аҳамияти назарӣ ва амалии тадқиқот дар он аст, ки натиҷаҳои онро дар чараёни таълифи китобҳои илмӣ роҷеъ ба таърихи халқи тоҷик, манбаъшиносӣ ва китобҳои дарсӣ, таҳияи барномаҳои таълимӣ, курсҳои махсус ва маводи иловагӣ барои донишҷӯёни ихтисосҳои гуманитарии донишгоҳҳо истифода бурдан мукин аст.

Рисолаи илмии Садиров Ш. пояи васеи манбаъшиносӣ дорад. Муаллиф дар рафти пажӯҳиш аз «Футуху-л-булдон»-и Балозурӣ, «Таъриху-р-русули вал мулук»-и Абуҷаъфар Муҳаммад ибни Ҷарири Табарӣ, «Таҷорибу-л-умам»-и Абуалӣ Аҳмад Мисковайх, «Таърихи Бухоро»-и Абубакр Наршахӣ, «Шоҳнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ, «Шоҳнома»-и Абумансури Саолибӣ, «Таърихи Масъудӣ»-и Абулфазли Байҳақӣ, «Ал-фехрист»-и Ибни Надим, «Осору-л-боқия»-и Абурайҳони Берунӣ, «Сиёсатнома»-и Низомулмулк, «Тарҷумаи таърихи Яминӣ»-и Ҷурфодиконӣ, «Қобуснома»-и Унсуралмаолии Кайковус, «Таърихи Байҳақ»-и Ибни Фундуқ, «Ал-комил»-и Ибни Асир, «Аҳсану-т-тақосим фӣ маърифат-ул-ақолим»-и Муҳаммад Мақдисӣ, «Масолик вал мамолик»-и Ибни Хурдодбех, «Худуд-ул-олам», «Сурат- ул-арз»-и Ибни Ҳавқал, «Осор-ул-билод ва ахбор-ул-ибод»-и Закариёи Қазвинӣ истифода кардааст.

Рисола дар асоси таҳлил ва хулосабардорӣ аз маводи навтарини маъхаз ва адабиёти дастраси илмӣ навишта шуда, аз муқаддима, се боб, ҳашт зербоб, хулоса, рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда иборат аст.

Дар қисмати муқаддимагии диссертатсия мубрами мавзӯи тадқиқот, дараҷаи таҳқиқи мавзӯъ, мақсаду вазифаҳо, объекти таҳқиқот,

худуд ва хронологияи диссертатсия, пойгоҳи сарчашмашиносии тадқиқот, навгонии илмӣ, нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва илмию амалӣ, дараҷаи эътимоднокии диссертатсия, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар тадқиқот, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ва қисмати асосии кори илмиро дарбар мегирад.

Дар қисмати асосии рисола мазмуни фишурдаи бобҳо ва зербобҳои диссертатсия оварда шудааст. Боби якуми диссертатсия «Маълумоти умумӣ дар бораи «Таърихи Систон» ном дошта, аз ду зербоб иборат аст. Дар зербоби якум, «Анъанаҳои таърихнигории халқи тоҷик ва аҳамияти он дар илми таърих дар мисоли «Таърихи Систон» қайд карда мешавад, ки «Таърихи Систон» дар миёни осори ба таърихи тоҷикон бахшидашуда мақоми хос дорад. Он на танҳо равшангари таърихи халқи тоҷик аст, балки баъзе аз навиштаҳои гузаштаи халқҳои дигарро равшан месозад.

Дар зербоби дуюм, ки «Ҷуғрофияи сиёсӣ, иқтисодӣ ва таърихии Систон дар инъикоси «Таърихи Систон» ном дорад, ҷойгиршавии шаҳру деҳот ва минтақаҳои зиёди Хуросону Мовароуннаҳрро баён ёфтааст. Аммо дақиқтарин маълумоти ҷуғрофӣ дар ин асар перомуни ҷуғрофияи таърихии худуди Систон мебошад.

Боби дуюми рисола «Инъикоси таърихи бостон ва асримиёнагӣ дар «Таърихи Систон» ном дошта, аз чор зербоб таркиб ёфтааст.

Зербоби якум «Таърихи бостонии тоҷикон бар асоси маълумоти «Таърихи Систон» ба инъикоси таърихи бостонии тоҷикон бахшида шудааст. Муаллиф қайд мекунад, ки Систон аз қадим гаҳвораи тамаддуни мардуми ориёӣ ба шумор меравад. «Таърихи Систон» оид ба асосгузори Систон Гаршосп, қаҳрамони асотирии мардумони

эронитабор – Рустами Достон ва корномаҳои ӯ, лашкаркашии юнониҳо маълумот медиҳад.

Дар зербоби баъдии боби дуюм доир ба истилои сарзамини Систон аз ҷониби арабҳо маълумот дода мешавад.

Зербоби сеюми боби дуюм «Вазъи Систон дар замони Тоҳириён, Саффориён ва Сомониён ва инъикоси он дар «Таърихи Систон» номида шуда, диссертант қайд мекунад, ки «Таърихи Систон» дар хусуси давлатдорӣ сулолаҳои тоҷикии Тоҳириён, Саффориён ва Сомониён манбаи арзишманд мебошад. Ин ҷо оиди саҳми Саффориён дар сарнагунии ҳукумати Тоҳириён, тафовути Саффориён бо Бармакиёну Тоҳириён, ки онҳо бе даҳлат ва ё амру фармони Аббосиён ба қудрат расиданд, суҳан меравад.

Зербоби чоруми боби дуюм ба ҳодисаҳои асрҳои XI-XIV бахшида шудааст. Дар бораи ҳукуматҳои Ғазнавиёну Салҷуқиён, Хоразмшоҳиён ва давраи тохтутози муғулҳо ва ҳукуматҳои давраи муғул ахбор омадааст.

Боби сеюми рисола «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи таърихи иҷтимоии минтақа ном дорад. Дар зербоби якуми он «Ҷунбишҳои мардумии минтақа дар «Таърихи Систон» перомунӣ шӯришҳои халқии ҳудуди Систон маълумот медиҳад.

Зербоби дуюми боби сеюм «Фарҳангу мардумшиносӣ ва суннатҳои давлатдорӣ минтақа дар тасвири «Таърихи Систон» мебошад. Ба андешаи муаллифи диссертатсия бартарии «Таърихи Систон» нисбат ба маъхазҳои дигар дар он аст, ки як он сарчашмаи муътабар роҷеъ ба шинохти мардумшиносӣ ва фарҳанги яке аз вилоятҳои муҳиму таърихии аҷдоди тоҷикон ба шумор меравад. Дар маҷмӯъ, «Таърихи Систон» роҷеъ ба фарҳангу мардумшиносӣ ва низомӣ даргоҳу девонсолорӣ асримиёнагии тоҷикон манбаи боэътимод буда, монандии ахбори он бо

ахбори сарчашмаҳои дигари хаттӣ гувоҳи дақиқ будани ин сарчашма мебошад.

Дар қисмати ҷамъбасти рисолаи муаллифи рисола Садиров Ш.А. хулосаҳои мантиқӣ, вазифаҳои тадқиқотро барои оянда оварда, қайд менамояд, ки «Таърихи Систон» аз ҷумлаи сарчашмаҳои муҳимми таърихӣ, мардумшиносӣ ва адабии форсӣ буда, омӯзиши васеи он дар шароити кунунии ҷаҳонишавӣ ва коҳиш ёфтани арзишҳои миллӣ боиси баланд гаштани огоҳӣ ва руҳияи милливу ватандӯстии насли ҷавон дар шароити истиқлоли давлатии Тоҷикистон мегардад.

Дар баробари ҷой доштани муваффақиятҳо дар кори илмӣ камбудихо низ ба назар мерасанд, ки дар чунин шакл баён намудан мумкин аст:

- дар қисмати пойгоҳи сарчашмашиносии диссертатсия номгӯи 16 маъхазҳои таърихӣ оварда шудааст. Аммо муаллиф маълумотро дар бораи онҳо дар поварақ наовардааст ва ҳамчунин бо нусхаи асл ё тарҷумашудаи манбаъҳо кор кардани худро баён накардааст;
- асоси методологии таҳқиқот дар диссертатсия аз назари муаллиф берун мондааст;
- дар рисола иштибоҳоти имлоӣ ва чанд ҷумлаҳои нофаҳмо ба назар мерасанд.

Камбудихои номбурда қимати аслии рисоларо паст намекунанд ва ислоҳпазир мебошанд. Автореферат ба мазмуни диссертатсия мувофиқат мекунад. Доир ба мавзӯ 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 5 мақола дар нашрияҳои дигар чоп шудаанд.

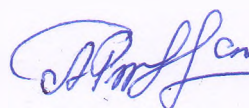
Рисолаи диссертатсионӣ имкон медиҳад, хулоса карда шавад, ки таҳқиқоти ба ҳимоя тавсияшуда аз рӯи маводи истифодашуда, аз ҷумла манбаъҳои таърихӣ, адабиёти илмӣ ҳамчун тадқиқоти мустақил ва мукамал доништа шавад, ки дар доираи он масъалаҳои мубрами илмие ҳаллу фасл гардида, барои таърихи халқи тоҷик аҳамияти калон дорад.

Хулоса, диссертатсияи Садиров Ш.А. дар мавзуи «Таърихи Систон» ҳамчун сарчашмаи таърихӣ» тибқи банди 53-и низомномаи Шурои диссертатсионӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ гардидааст, пурра ҷавобгу буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.09 – Таърихшиносӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ мебошад.

Доктори илмҳои таърих, мудири

кафедраи таърихи умумӣ ва диншиносӣ

ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров

Аюбов А.Р.

12 сентябри соли 2022

Имзои Аюбов А.Р.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои махсусӣ

ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров

Наврӯзов Э.М.

Маълумот барои тамос:

Суроға: 735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

ш. Хучанд, гузаргоҳи Мавлонбеков, 1, МДТ “ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров”

тел.: (992-3422)6-52-73

<http://www.hgu.tj>, E-mail: rector@hgu.tj